
Anmeldelser

Thomassens etiske fordring

Niels Thomassen. *Etik. En introduktion*. København: Gyldendal 1994, 180 sider.

*

I. Den etiske problematik har i dag indtaget en central position i den offentlige debat: overalt hører vi om en ny etisk 'opvågning', der har erstattet den postmoderne indifferens. I postmodernismen bliver den etiske stillingtagen så privat, at ingen ser sig i stand til at eksplicite en etik, der overskrider den personlige sfære. Etik gøres med andre ord til et rent lokalt-individuelt anliggende, hvor den ene position er lige så god som den anden. At der er ægte alternativer til de to nævnte, er ofte blevet forbigået i forskningen.

Den filosofiske diskurs er, har og vil altid være en kamp om positioner. Etikken som filosofisk disciplin har primært været fremstillet som kampen om to positioner, nemlig mellem pligtetikken og nytteetikken. Skal en god handling med andre ord vurderes ud fra pligt eller vilje, eller skal den vurderes ud fra dens konsekvenser, resultater?

Niels Thomassens bog er et kærkomment bidrag til denne vitale diskussion og bestræber sig på at vise, at de etiske problemstillinger er så komplekse, at de ikke kan finde deres løsning ved at referere til pligt/den gode vilje/fornuft (det var Kants position) eller det gode resultat (utilitarianisterne Bentham/Mill). Thomassens alternativ er den kommunikative etik repræsenteret ved Sartre, Løgstrup og Habermas.

Bogen må i sin helhed roses for sin velstrukturerede komposition og sit klare og enkle sprog. Efter gennemgangen af fx nytteetikken er der en kort diskussion af problemerne med den pågældende teori, så læseren ikke er i tvivl om forfatterens position i det fremstillede. Endelig indeholder bogen et forslag til et undervisningsforløb med bibliografi, og det er nok det mest tomme og traditionelle i bogen.

Thomassen understreger fra start af, at "der ud af diskussionerne om de præsenterede teorier da dukker en etik op, der understreger, at etik ikke primært drejer sig om at følge regler, men om hensynet til det enkelte menneske. Etikens basale funktion består i at forebygge og løse konflikter på civiliseret vis, hvor det civiliserede indfries gennem en etisk solidaritet med samværets parter" (pp.9-10). Når etikens basale funktion her karakteriseres som civiliseret konfliktløsning, så har etikken ikke form af meta-etik dvs. "overordnede refleksioner over etikken, dvs. refleksioner over de moralske fænomeners, herunder ikke mindst det moralske sprogs egenart, og over forskellige typer af moralbegrundelse" (p.37). Dermed får Thomassen bragt etikken ned 'på jorden' og gjort den erfaringsdependent, afhængig af *situationen* og de *subjekter* og det *emne/problem*, der konstituerer situationen og ligger derfor tæt på det, som Sartre formulerede som en situationsetik og i endnu højere grad på feministisk etik og New-age-etik.

Bogen er delt op i fem kapitler. Det første kapitel – *etikens grundtræk* – skitserer kort en række etiske nøglebegreber såsom

---

Anmeldelser

---

etisk kommunikation, etik og erfaring. Etikken defineres her som et etisk felt, dvs. "et bredt felt af fænomener, som hænger sammen med hele det menneskelige handlingsliv" (p.20). Det andet kapitel – *nytteetik* – analyserer den konsekvens- eller resultatorienterede etik, nærmere bestemt utilitarianismen repræsenteret ved Bentham og Mill. Thomassen inddrager tillige Peter Sandøes teori om livskvalitet, der arbejder ud fra det grundsynspunkt, at "det gode er oplevet ønskeopfyldelse" (p.61). Det tredje kapitel – *pligtetikken* – drejer sig om Kants etik, der modsat den utilitarianistiske model ikke opfatter den moralsk gode handling som styret af de gode resultater, men som én, der ene og alene udgår fra pligt. Berørt er den kantianske maksime kaldet det kategoriske imperativ, "jeg skal handle sådan, at min maksime kan gøres til en almen lov" (p.91) og "handl således, at du altid bruger menneskeheden såvel i din egen person og i enhver anden person tillige som formål, aldrig blot som middel" (p.93). Over for Kants objektive model sætter Thomassen Kierkegaards stadielære, det æstetiske, etiske og religiøse stadie. Her vises det, hvordan *assessor Vilhelm*, der inkarnerer det etiske stadie, 'udklasserer' æstetikerens, da førstnævnte tager pligten og de forpligtende forhold på sig, men som overgås af det religiøse stadium, kærligheden til Gud, den højeste form for kærlighed og lykke. Det fjerde kapitel – *kommunikativ etik* – er Thomassens alternativ, altså diskussionen af en etik, der ikke som sit fundament har nogle absolutte regler à la Kant, men hvor det er i en konkret situation, at individet må afkla-

re, hvad der er godt eller retfærdigt. Her diskuterer Thomassen Sartre, Løgstrup og Habermas, idet de alle tre i en eller anden form er repræsentanter for en etik, "der lægger vægt på erfaringen og på samværet og kommunikationen" (p.124). Sartres ateistiske etik er kommunikation, dialog ifølge Thomassen, eftersom "handlingen får sin etiske værdi fra den måde, hvorpå den forvalter den konkrete situation" (p.130). Løgstrups kristne etik er centreret omkring det sociale samvær "nemlig den situation, hvor vi spontant optages af hinanden uden at være underlagt andres krav eller anden magt end den, der opstår i samværet" (p.137). Habermas' etik er lingvistisk funderet og bundet til begrebet *kommunikativ handlen*, dvs. "en kommunikationsform, hvor konflikter løses via forståelse og dermed argumenter" (p.140). I bogens femte og sidste kapitel – *den dobbelte etik: en konklusion* – argumenterer Thomassen for, at etik (i) er et felt, i hvilket (ii) det drejer sig om mellem-menneskeligt samvær i Sartre/Løgstrup/Habermas-fortolkningen, og (iii) hvor målet er civiliseret konfliktløsning (ved argumenter). Imidlertid indgår vi alle i bestemte magthierarkier, hvorfor kommunikation i Thomassens tolkning bliver defineret som det at "forvalte magt og afmagt og det at blive udsat for andres forvaltning af magt og afmagt" (p.152). Med Løgstrup siger Thomassen da, at vort samvær er et samvær mellem personer og sag, og med Habermas, at vi koordinerer dette samvær via *forståelse*. Og selv om vi lever i konkrete hierarkiske strukturer (som Thomassen hellere vil kalde overpersonlige magtforhold end egent-

---

Anmeldelser

---

lige magt-herredømme-forhold (Habermas), der for Thomassen har en kritisk og negativ klang (p.149)), så er kravet til os alligevel, at vi forsøger at være *solidariske*, dvs. at respektere alle de subjekter, der konstituerer situationen, eftersom den "egentlige etik drejer sig om at forvalte magt og afhængighed på ret vis" (p.162).

II. Thomassen er i sin behandling af den kommunikative etik ikke bleg for at markere, at der er alvorlige problemer med såvel Sartre, Løgstrup og Habermas. Sartres frihedsbegreb kritiseres for at være uholdbart, Løgstrup klandres for at have et lidt for idealistisk syn på vort samvær med andre personer, og Habermas synes at tilskrive talen – diskursen – større relevans end selve handlingslivet i sin teori, der er meget påvirket af Austin og Searles' teori om talehandlinger ("at tale er at handle").

Mine kritiske bemærkninger vil jeg her begrænse til Thomassens gennemgang af Sartres etiske position. Thomassen indleder sin gennemgang af Sartre med at hævde, at "hans første hovedværk, *Væren og Intet* fra 1943, tegner et meget dystert billede af samværets muligheder, og nogen egentlig etik er der ikke i det" (p.126). Heri er jeg meget uenig. For det forekommer mig, at det dystre billede, som Thomassen taler om, netop er en yderst præcis beskrivelse af kapitalens logik og dens konkurrence-ideologi. Sartre ser *den anden* som en *fjende*, og hele hans diskussion af den anden som en konkret person i *Væren og Intet* samt i de senere værker – også hans etik – er en stadig diskussion af individets mulighed for

personlig, individuel autonomi og selv-realisering i en social verden, hvor individet må se sig bestemt af eksterne kræfter (andre personer/bureaukratiske systemer) og således bliver en (ulykkelig) bevidsthed, hvor tyngdepunktet ligger uden for den enkeltes aktionsradius. Den psykologiske reaktion hos en sådan bevidsthed er for mig synonym med Hobbes' 'alles krig mod alle'.

Med udgangspunkt i denne krigstilstand har jeg derfor svært ved at se, hvordan Sartres position skulle kunne være forenelig med en etik, hvor *jeg møder den anden* med *åbenhed, kommunikation* og *dialog*. Der kan ikke være megen dialog, når den anden tilskrives fjendepredikater, hvor den anden er synonym med min mulige destruktion.

Sartres alternativ – appellen/hjælpen – er funderet i begrebet den anden og hævder, at "1. den andens frihed kan kun ville min frihed, hvis min frihed vil den andens, for således vil den en friheds fri anerkendelse af sin frihed; 2. friheden eksisterer kun ved at give, den ophæves ved at give bort" (129). Problemet med Sartres position – hvad han har fælles med Løgstrup og socialdemokraten Habermas – er, at deres teorier er realabstraktioner, dvs. tankekonstruktioner, der ser bort fra virkelige magtforhold. Sartres etiske teori idealiserer friheden – det er Thomassen selv lidt inde på – da hans etik "rummer et krav om et samfund, hvor al ulighed er afskaffet eller overskrides" (129). Jeg er enig med Thomassen i hans vurdering af, at Sartres frihedsbegreb er uholdbart, men jeg hævder tillige, at der ikke kan gives en solidarisk etisk model ud fra en teori, der bygger på Hegels herre/slave-dialek-

---

Anmeldelser

---

tik. Sartres veninde, Simone de Beauvoir, skrev i 1947 sin udgave af *Væren og Intet*, et værk med titlen "*For en Tvedydighedens Moral*". I den siger hun, vold kan retfærdiggøres, hvis og kun hvis handlingen (hendes eksempel er at gribe ind over for en person, der vil begå selvmord ved at kaste sig i Seinen) åbner for konkrete muligheder for den frihed, man med vold griber ind over for. Men hvad nu hvis den person/frihed ikke vil vide af den indgriben, hvad vil man så stille op med en etik, der er bygget på eksistentia- listiske grundstene? Det giver Sartres etik ikke noget svar på. Det gør den ikke, da den til trods for de indikatorer, der måtte pege på en social verden, er lukket ind i sin egen monade, i sin egen borgerlige individualisme og fanget i en privatsfære, hvor den moralske diskurs er så privat og så afsondret fra det sociale liv, at den ikke er i stand til at kommunikere et mellempersonligt samvær i en verden, der fremstilles som alt andet end venlig og værd at være sammen med andre i.

III. Etik har for mig en klar *politisk* dimension i og med at etik bl.a. handler om at komme med tentative løsningsforslag til spørgsmålet: hvordan konstruerer vi et sundt samfund, hvor der er plads til os alle? Hvordan skaber vi et samfund, der udvikler karaktertræk, der fremmer venskab og ikke fjendskab? Hvem skal skabe dette gode liv, og hvis interesser skal tilgodeses? Etik har med andre ord et praktisk-politisk sigte.

På plussiden er det bogens fortjeneste, at den bibringer dens læsere en indføring i de diskussioner, der har præget den filosofiske

etik i det 20. århundrede, i et klart og letforståeligt sprog, samt de filosoffer, der hyppigst har været diskuteret, nemlig Kant (pligtetik), Bentham/Mill (nyttetik) og så den subjektive-konkrete kritik hos bl.a. Kierkegaard og det, som Thomassen fejlagtigt betegner som de kommunikative etikere: Sartre, Løgstrup, Habermas. Men svagheden ved Thomassens fremstilling er imidlertid, at læserne ikke får en idé om, hvor den etiske diskussion står her i 90'erne. Et kikk i Peter Singers *A Companion to Ethics* (Blackwell 1993) giver et helt anderledes billede af, hvor dynamisk og vidt favnende det etiske felt er. Det kunne fx have været rart at sammenligne den kommunikative etik med den feministiske etik, der også er en situationsetik med en biologisk 'hard core'. I relation til den eksistentia- listiske etik (Sartre, Kierkegaard, Løgstrup) kunne det have været interessant at få sat deres antropocentriske teorier i forhold til den økologiske krise og den etik, der er knyttet hertil, miljø-etikken, *environmental ethics*, der ikke taler om menneskets som altings målestok (Protagoras' læresætning), men om biosfæren generelt, i hvilken alle organismer parteciperer i opretholdelsen af balance – homeostasis – i dette system. Miljø-etikken stiller derfor det fundamentale spørgsmål om det måske ikke er på tide at udvikle en antropologi, hvor mennesket *ikke nødvendigvis* indtager den privilegerede position, som den gør i den eksistentia- listiske verdensudlægning. Men det ser vi måske i Niels Thomassens næste bog?

Martin Bruun Møller